

Proslov

Južnoslavensko pitanje, iz čije je zapretane vatre 1914. buknuo Svjetski rat, već je jedanput cijelu Europu, a slobodno možemo reći i svijet, pretvorilo u političko-gospodarsku ruševinu. Nerješavanje toga pitanja danas ponovno prijeti slomom i kaosom, koji bi lako iznova mogao postati sudbonosnim pitanjem cijele Europe. Naime, cjelokupno poslijeratno razdoblje bjelodano je pokazalo da silno hvaljena uspostava južnoslavenskoga nacionalnog jedinstva u sadašnjoj Kraljevini Jugoslaviji nije stvarno rješenje problema nego tek puki privid.

Tko je kriv što južnoslavensko pitanje nije riješeno još u predratnoj Europi?

Kada se Habsburška Monarhija nakon četiri duge i slavno pregrmljene ratne godine naposljetku urušila, a iz njezinih se država-sljednica poput feniksa iz pepela vinula Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca, svijet je odveć revno ponudio odgovor: krivac je Habsburška Monarhija — ta tamnica naroda, ta prisilna država, koja je, lišena svake unutarnje regenerativne snage, još jedino bila sposobna sprječavati uspon prema samostalnosti i slobodi osam nacija koje su u njoj živjele. Nakon gorkih i poučnih iskustava poraća, koja u sjećanje neprestano dozivaju riječi dvojice najvećih državnika predratne Europe — Bismarcka i Disraelija — kako bi Austro-Ugarsku Monarhiju, da je nije bilo, trebalo izmisliti u interesu europskoga mira, danas je već znatan dio svijeta spreman priznati da ta toliko neshvaćena Austrija u najmanju ruku nije jedina bila odgovorna za zaoštavanje južnoslavenskoga pitanja.

Zaista nitko tko je naučio čitati povijesne knjige, poglavito zbirke predratnih spisa za kojima su nakon njemačkih i austrijskih postupaka posegnule gotovo sve države sudionice Svjetskoga rata uz znakovitu iznimku Srbije, neće se moći oteti dojmu da je upravo Srbija zajedno sa silama koje stoji iza nje bila bitno suodgovorna za spomenuto zaoštavanje. Također, tko još uvijek čvrsto vjeruje da se iz austrijske bilance ne može izbrisati stavka pasive koja se zove nerješavanje južnoslavenskoga pitanja, barem će morati priznati da se Austriji štošta, doista štošta može oprostiti.¹

Jedno opravdanje leži već u činjenici da su Austro-ugarska nagodba 1867., a potom i Hrvatsko-ugarska nagodba 1868. — koje su, zajedno, predstavljale gotovo nepremostivu zapreku državnome okupljanju južnoslavenskih sastavnica Monarhije — postignute u trenutku kada nijedan europski državnik nije mogao predvidjeti da će južnoslavensko pitanje jednog dana pokucati na vrata Monarhije i Europe. Doduše, to je pitanje postalo goruće tek kada je austro-ugarska vlada bila prisiljena okupaciju Bosne i Hercegovine, koja je nakon Berlinskoga kongresa provedena na temelju europskoga mandata, dvadeset godina poslije pretvoriti u aneksiju. Ako je aneksija Austro-Ugarsku Monarhiju trebala zaštititi od smetnji iz susjedne srpske države, koja je već tada maštala o ujedinjenju svih balkanskih Slavena u Veliku Srbiju i za taj cilj pokušavala pridobiti i austrijske Slavene, sada znamo da je aneksija trebala biti i priprema za autonomniji položaj austrijskih Slavena. Također je posve izvjesno da su se još od vremena aneksije problemom načina ostvarenja autonomnijega položaja južnih Slavena u okviru Monarhije ozbiljno bavili mnogi vodeći ljudi u Austriji, među inima i nadvojvoda prijestolonasljednik Franjo Ferdinand. Neki doduše tvrde da nasljednik habsburške krune nije do kraja ustrajao na ideji tri-

¹Opaska autora proslava o odgovornosti za svjetski rat nije slučajna ni usputna: Friedrich Thimme bio je jedan od trojice urednika njemačke zbirke diplomatskih dokumenata (*Die grosse Politik der Europäischen Kabinette, 1871—1914. Sammlung der diplomatischen Akten des Auswärtigen Amtes, im Auftrage des Auswärtigen Amtes*), koja je prvotno pokrenuta s ciljem rasvjetljavanja odgovornosti za svjetski rat (tzv. Kriegsschuldfrage). [Nap. nakladnika: Osim ondje gdje je navedeno drukčije, bilješke ispod teksta su redakcijske.]

jalizma, o kojoj se mnogo raspravljalo, tj. zamisli da se Hrvatska, Slavonija, Bosna, Hercegovina i Dalmacija stope u jednu državno-pravnu cjelinu te uz Austriju i Ugarsku s istim pravima budu uključene u tu zajednicu kao treći partner, nego da se nadvojvoda navodno uvjerio kako južnoslavenske težnje vode prema raspadu države. Ako je tomu doista bilo tako, onda je to samo zato što se velikosrpska propaganda, koja je vođena iz Beograda, nakon aneksije Bosne i Hercegovine sve bezobzirnije širila i izvan tih krajeva u austrijske slavenske sastavnice te srbohrvatskim pokretom stvorila stvarnu opasnost za Monarhiju.² Znakovito je da su nevidljivi predvodnici velikosrpskoga pokreta, koji su dokazano bili tijesno povezani s beogradskom vladom, u osobi nadvojvode-prijestolonasljednika vidjeli najveću prijetnju svojim nastojanjima, koja su u konačnici bila sasvim izravno usmjerena protiv opstojnosti Austro-Ugarske. Izvan svake je sumnje da postoji unutarnja veza između opetovano iskazane zabrinutosti utjecajnih srpskih državnika zbog mogućega stupanja na prijestolje Franje Ferdinanda i gnjusnoga ubojstva prijestolonasljedničkoga para koje je počinio bosanski Srbin Gavrilo Princip 28. lipnja 1914. godine. Ubojstvom nadvojvode-prijestolonasljednika počinjenim za ljubav i račun velikosrpskoga pokreta morale su — čak i da iz toga užasnog čina nije proizišao Svjetski rat — biti pokopane i posljednje mogućnosti mirnoga rješenja južnoslavenskog pitanja u okviru Dvojne Monarhije.

Želimo li biti koliko-toliko pravedni, tada krivnju za to što još u predratno vrijeme nije bilo ozbiljnih i ustrajnih pokušaja rješavanja južnoslavenskoga problema unutar Austro-Ugarske ne treba jednostrano svaliti na austrijske državnike. Postojali su valjani razlozi zbog kojih su oni ozbiljno hvatanje ukoštac s tako zamršenim i teškim problemom nastojali odgoditi do trenutka stupanja na prijestolje Franje Ferdinanda. Naime, činilo se da bi njegova izrazita naklonost južnim Slavenima i njegova zaustra-

² Protivno Thimmeovu uvjerenju, početci velikosrpske propagande znatno prethode aneksiji, a sâm Pilar smještao je organizirano velikosrpsko djelovanje najkasnije u 1903., dakle u godinu u kojoj je — među ostalim — na vlast u Srbiji ponovno došla dinastija Karadorđevića.

šujuća silina volje takvom pokušaju dale bolje izgleda za uspjeh. Vjerovali su da imaju još vremena, a da su stvari išle uobičajenim tijekom, možda bi ga i imali unatoč vrlo nezgrapnome i neprimjerenome nasilničkom režimu kraljevskoga ugarskoga bana Cuvaja. Uostalom, između aneksije Bosne i Hercegovine, koja je upozorila na prijeku potrebu žurnoga rješenja južnoslavenskog pitanja, i ubojstva nadvojvode-priestolonasljednika proteklo je jedva šest godina, vrijeme koje bi bilo nedostavno za tako zamršen i težak pothvat kao što je preustroj višenacionalne države čak da nije bilo toliko vanjskih i unutarnjih smetnji.

Može li to opravdanje za nerješavanje južnoslavenskoga problema vrijediti i za one koji su baštinili naslijeđe Austro-Ugarske u spornim područjima?

Od samoga početka mora nam biti jasno da se Srbija kao država, kojoj je nakon propasti Habsburške Monarhije takoreći u krilo palo vodstvo u rješavanju južnoslavenskoga problema te bez obzira na više od četrnaest godina koje je dotad imala za to, suočila s mnogo lakšom zadaćom nego Austro-Ugarska. Kao što smo vidjeli, Habsburškoj je Monarhiji Austro-ugarskom i Hrvatsko-ugarskom nagodbom put bio krajnje otežan ako ne i zapriječen. Otegotna okolnost bilo je i mnoštvo u njoj udruženih nacija od kojih je svaka krajnje ljubomorno čuvala vlastita prava naspram prava cjelokupne zajednice. Zasigurno su i među Srbima, Hrvatima i Slovencima, koji su se u kasnu jesen 1918. ujedinili u jedinstvenu državu pod vodstvom dinastije Karađorđevića, postojale velike povijesne, vjerske i kulturne razlike. No ipak je bila riječ o plemenima jedne iste porodice narodâ čije sras-tanje u jedinstvenu državu — ako samo svatko poštuje posebnosti onoga drugoga — nije trebalo biti odveć teško. Hrvati i Slovenci svakako su s najboljom voljom stupili u novu zajednicu. Upravo su oni vlastitom voljom Srbima, koji se do dan-danas nezasluženo kite ulogom osloboditelja, ponudili savez u jedinstvenoj državi. Doduše, pretpostavljali su da će ustavom, koji će novoj državi dati nova ustavotvorna skupština sastavljena na državnoj razini, ipak biti sačuvana i proširena djelomična autonomija koju su stekli pod žezlom Habsburgovaca.

Ali nade i očekivanja Hrvata i Slovenaca kao i ostalih naroda ujedinjenih pod patronatom Srbije, vrlo će brzo pasti u vodu. Naime, Srbi su svoju prirodnu prevagu, koju su im davale njihova brojnost, status saveznika Antante i vojna moć, iskoristili za to da sebi u novostvorenoj državi osiguraju izrazitu prevlast. Vidovdanski ustav od 28. lipnja 1921. i njegov neprijepono centralistički i hegemonistički karakter dokazuje da je Srbima u borbi protiv Austrije bilo manje stalo do oslobođenja svoje slavenske braće nego do premoći u Velikoj Srbiji i da je posrbļljanje svih južnih Slavena bio njihov pravi cilj. Budući da se ni Hrvati ni Slovenci ni Crnogorci nisu htjeli pokoriti srpskim težnjama za nadmoći, nego su se svim silama trudili u zajedničkoj državi sačuvati svoju neokrnjenu posebnost, nacionalne trzavice brzo su postale svojstvene toj navodno slobodnoj nacionalnoj državi. Nije potrajalo dugo i Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca, kako se zvala u prvome desetljeću svojega postojanja, bila je kudikamo veća tamnica naroda negoli je to ikada bila Austro-Ugarska — i to tamnica u doslovnome smislu riječi jer vlastodršci u Beogradu nisu prezali od toga da otpor nesrpskih stranačkih vođa, poput vođe Hrvatske seljačke stranke Radića, slama ju njihovim utamničenjem.³

Radić se 1925. doista pokušao pomiriti s beogradskim vlastodršcima valjda se nadajući da će kao ministar uspjeti od Srba mirnim putem postići za svoje sunarodnjake ono što nije mogao iznuditi prkosom. No i ta je nada bila varljiva. Tri godine poslije, 20. lipnja 1928., na javnoj sjednici Narodne skupštine fanatični je srpski zastupnik Puniša Račić iz revólvera pucao na Radića, koji je nakon nekog vremena podlegao smrtonosnim ozljedama. Je li onda neobično što je tim užasnim činom potopljena vjera hrvatskoga naroda u mogućnost mirnoga suživota sa Srbima, za što je i sam Radić svoje sunarodnjake jedva uspijevao pridobiti?

³ Radićeva je stranka višekratno mijenjala ime: osnovana je 1904./1905. kao Hrvatska pučka seljačka stranka, 1919. preimenovana je u Hrvatsku republikansku seljačku stranku, 1925. postala je Hrvatskom seljačkom strankom, a na skupštinskim izborima 1927. nastupila je pod nazivom Narodna seljačka stranka, no taj je pokus napušten nakon izbornog neuspjeha, pa je stranka nastavila djelovati pod imenom Hrvatska seljačka stranka.

Već se tada prijetećoj državnoj krizi srpski vlastodršci nisu znali suprotstaviti drukčije nego proglašenjem diktature 6. siječnja 1929. godine. Time je novi režim isprva pokazao spretnost ukinuvši zloglasni Vidovdanski ustav iz 1921. i naloživši novu teritorijalnu podjelu kraljevine, koja će se otad zvati »Jugoslavija«, pri čemu se nova podjela naslanjala na starohrvatski banovinski ustroj.⁴ Ti prividni ustupci ponovno su — posljednji put — probudili nade Hrvata i Slovenaca. No vrlo brzo — primjerice podržavljenjem sokolstva, donošenjem novoga Ustava Srpske pravoslavne Crkve, koji joj je davao iritantne povlastice u odnosu na Katoličku Crkvu, i mnogim drugim mjerama diktature — postalo je jasno da je i tom režimu najvažniji cilj bio posrbljivanje cijele države. Separatističkim težnjama svih nesrpskih naroda, koje su po prirodi stvari odmah ponovno oživjele, diktatura se nastojala suprotstaviti najoštrijim mjerama: suđenja za veleizdaju vođama plemenskoga pokreta poput Mačeka, Radićeva nasljednika na čelu Hrvatske seljačke stranke, utamničenja i izgoni drugih političara poput vode srpske demokratske stranke Pribićevića pa i ubojstva poput okrutnoga ubojstva dr. Šufflaya, znanstvenoga savjetnika dr. Mačeka, koji se dogodio pred očima vlasti, odražavaju pravu bit te diktature. Službeno je diktatura ukinuta donošenjem novoga ustava 3. rujna 1931., koji je u svakom pogledu tek pogoršana inačica ustava iz 1921. godine. Režim koji je otad na vlasti i koji je sprječavao svaku slobodnu primjenu izbornoga prava, a koji u svakom slobodnom očitovanju narodne svijesti — osim, dakako, srpske — vidi veleizdajnički čin, u stvarnosti nije ništa drugo nego diktatura.

Dakako da ne smijemo vjerovati svemu što se o jugoslavenskim prilikama piše u europskome tisku i u člancima koji posljednjih godina sve češće izlaze u časopisima. Većina onoga što se u njima može pročitati, a pose-

⁴ Zapravo je država nazvana Kraljevinom Jugoslavijom nekoliko mjeseci poslije (3. listopada 1929.), člankom 1. Zakona o nazivu i podjeli Kraljevine na upravna područja, a ustanova bana i banovine — koja doista jest potjecala iz hrvatske predaje — šestosiječanjskom proklamacijom i kasnijim Rujanskim (Oktoriranim) ustavom iz 1931. izvrgnuta je u svoju suprotnost jer su granice i područja banovina skrojeni s očitom svrhom negacije povijesnih individualiteta (pri čemu se — kako u svojem tekstu ističe i Pilar — nastojalo povećati ulogu i utjecaj Srba, a smanjiti utjecaj Hrvata), dok su sami banovi pretvoreni u puke činovnike.

bice kada je riječ o diktaturi, tek je odraz stranačkih stajališta. Primjerice tekst Henrija Barbussea naslovljen »Natjecanje u klanju«, koji je predgovor pamfletu »Diktatura u Jugoslaviji. Dokumenti. Činjenice« objavljene 1930. u izdanju saveza »Slobodni Balkan«⁵, ističe se silnim pretjerivanjem. S druge strane, ne treba vjerovati ni sustavnim pokušajima jugoslavenske vlade da u inozemnom tisku diktaturu prikaže kao vladavinu mira, reda i pravde, a izljeve plemenskih strasti isključivo kao komunističku rabotu.

Europskoj publici, koja je s vremenom ipak postala svjesna važnosti jugoslavenskoga pitanja, zbog višestruko proturječnih vijesti iz Jugoslavije bilo je i još je uvijek vrlo teško stvoriti objektivnu prosudbu stvarnoga stanja. Sve do danas nedostajao je sažet i jasan prikaz ukupnih unutarnjopolitičkih prilika u Jugoslaviji kojemu bi se moglo posve vjerovati. Stoga je velika zasluga Naklade za kulturnu politiku što je u ovoj knjizi naslovljenoj »Uvijek iznova Srbija« dala riječ jednome Jugoslavenu da — visoko se uzdignuvši iznad događaja koje opisuje, najtočnije poznavajući prilike u svojoj zemlji i usred svih zbunjujućih nacionalnih strasti sačuvavši objektivnu i nadmoćnu prosudbu — napiše opsežan i cjelovit prikaz koji plijeni jasnoćom, odmjerenošću, umjerenošću i uvjerljivošću. To što se autor — s obzirom na činjenicu da u Jugoslaviji teror odozgo i odozdo svako slobodno iskazivanje mišljenja pretvara u osobnu ugrozu — ovdje skriva iza pseudonima nimalo ne umanjuje težinu njegovih iskaza, naprotiv, njihovo je značenje utoliko veće jer su samo tako mogli biti napisani i jesu napisani bez ikakvih obzira bilo prema beogradskim vlastodržcima, bilo prema autorovim suplemenicima.⁶

⁵ H. Barbusse, »Der Wettlauf in Metzeleien«, u: *Diktatur in Jugoslawien. Dokumente. Tatsachen*. Herausgeber: Bund »Freier Balkan«, Berlin, 1930., 85 + VIII str. Riječ je o zbirci dokumenata, novinskih članaka i kratkih nepotpisanih tekstova o nasiljima diktatorskog režima, s jasno izraženim simpatijama prema komunistima i Komunističkoj partiji Jugoslavije. Široj je javnosti knjiga najpoznatija po znamenitoj fotomontaži na naslovnici, koju je kao dio tzv. nove vizualnosti Bauhauasa izradila hrvatska avangardna umjetnica Ivana Tomljenović-Meller (1906.—1988.).

⁶ Kao što znamo, Pilar ni usprkos skrivanju pod pseudonimom nije u ovoj knjizi govorio ono što je doista mislio: dok se u knjizi zauzimao za federalizaciju Jugoslavije kao način njezina spašavanja, zapravo je u federalizaciji gledao prvi korak prema nje-

Kao njemački povjesničar, koji se — nakon što je prilikom izdavanja njemačkih predratnih spisa shvatio veliko povijesno značenje južnoslavenskoga pitanja — intenzivno bavio daljnjim razvojem toga problema u Kraljevini Jugoslaviji, ovaj sam spis podvrgnuo brižljivoj provjeri. Nisam propustio ove iskaze usporediti ne samo s prikazima koji dolaze sa srpske strane nego i s napisima vrsnih poznavatelja prilika poput Engleza Seton-Watsona. Predgovor knjizi »Uvijek iznova Srbija«, koji sam potom s radošću prihvatio napisati, može samo naglasiti da je pseudonim »Lichtträger«, što ga je autor odabrao, više nego opravdan.⁷ Ova knjiga uistinu kristalno jasno rasvjetljava političke prilike nastale u Jugoslaviji zbog upornih pokušaja posrbljivanja u režiji beogradskih vlastodržaca osobito nakon proglašenja diktature. Nitko tko nepristrano čita autorove uvijek činjenicama potkrijepljene, duboko analitične i oštromne opise, neće moći i dalje misliti da je od osnutka Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca⁸, koji je značio tek početak rješavanja južnoslavenskoga pitanja, to rješenje doživjelo ikakav pomak. Naprotiv, politika nasilne i posve mehaničke unifikacije i centralizacije, koju su beogradski vlastodršci bezobzirno provodili prije i nakon uspostave diktature, naposljetku je proizvela kroničnu državnu krizu. Dobra volja s kojom su različiti južnoslavenski narodi stupili u novostvorenu kraljevinu gotovo je posve potrošena. Hrvati, Slovenci i bosanski Srbi žale se da im je danas mnogo gore nego pod austrijskim režimom. I Crnogorci čeznu za svojom nekadašnjom primitivnom brdskom državom. Čak su i među samim Starosrbima⁹ zamjetne pojave osipanja. Naime, s čuđenjem smo doznali da su se povremeno čak i u Beogradu bavili mišlju da provedu do-

zinu razbijanju u povoljnim okolnostima. To je na unutarnjem planu značilo jačanje i homogeniziranje te okupljanje bosansko-hercegovačkih Muslimana, Slovenaca, pa i Crnogoraca oko Zagreba, a na vanjskome trenutak u kojem Italija neće biti u stanju prigrabiti hrvatske zemlje.

⁷ Pseudonim *Florian Lichtträger* mogao bi se prevesti kao Cvjetko Svjetlonoša, no: *Lichtträger* je i — Lucifer.

⁸ Jugoslavenska je država zapravo proglašena pod službenim nazivom Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca.

⁹ Starosrbima autor proslava naziva Srbe iz Stare Srbije.

brovoljnu amputaciju, tj. da iz izloženih zapadnih područja povuku vojnu i državnu upravu i ta područja prepuste njihovoj sudbini.¹⁰ Za Srbiju kao glavnu silu jugoslavenske kraljevine sramotan je rezultat dosadašnjega razvoja to što je ta kraljevina tek umanjena južnoslavenska inačica Austro-Ugarske i što u njoj do izražaja dolaze iste destruktivne težnje, ista sklonost *itio in partes*¹¹, koja je u Austriji naposljetku — nakon izgubljenoga Svjetskog rata — dovela do podjele države. To u konačnici sadrži strašnu optužbu protiv Srbije, koja je vrlo malo naučila iz pogrešaka Austro-Ugarske, nego ih je, štoviše, kopirala pa i umnožila.

Kad bismo bili skloni pretpostaviti da je pokušaj rješenja južnoslavenskoga pitanja zapravo već propao osnutkom jugoslavenske države, ili da je u najmanju ruku osuđen na propast, to nipošto ne bi bilo u skladu s mišljenjem autora knjige *Uvijek iznova Srbija*. Za razliku od napose među Hrvatima prevladavajućega mišljenja da se i samostalna Hrvatska može održati, autor smatra da je opstanak Jugoslavije u njezinu sadašnjem neumanjenom obliku bezuvjetno potreban i to ponajprije u interesu Europe. On potanko i uporno objašnjava da je Jugoslavija prirodno tranzitno područje za promet i trgovinu Srednje i Zapadne Europe u smjeru Jadrana i Sredozemlja i da bi u slučaju pripojenja zapadnih dijelova Jugoslavije Italiji, koje bi se u slučaju osamostaljenja Hrvatske neizbježno dogodilo, zasigurno na najgori mogući način bio ugrožen slobodan promet Srednje Europe prema Jadranu i na njemu. Stoga ovdje izričito skrećemo pozornost na poglavlje »Jugoslavija je europsko pitanje«. U tom poglavlju, koje se tiče svakoga građanina Srednje Europe, jasno se pokazuje da slom te države — bez obzira na to hoće li iz toga kao sretni baštinik izaći talijanski fašizam ili sovjetizam, koji među zdvojnim jugoslavenskim stanovništvom sve više uzima

¹⁰ Različiti planovi »amputacije«, tj. odsijecanja zapadnih dijelova jugoslavenske države pojavljuju se praktično tijekom cijelog njezina postojanja. Redovito su uobičajeni tako da zaokružuju prostor tzv. Velike Srbije, a bili predstavljani kao prijetnja Hrvatima da bi u slučaju »amputacije« bili prepušteni na milost i nemilost Italiji i Mađarskoj.

¹¹ *Itio in partes* (lat.) — razlaz (nap. prev.)

maha — samo može prouzročiti nove europske komplikacije pa čak i izazvati europsku katastrofu.¹² Upravo zato autor ni ne traži spas u vanjskopolitičkoj intervenciji europskih sila, nego u unutarnjopolitičkoj promjeni smjera u samoj Jugoslaviji: u načelnom otklonu od dosadašnje politike posrbljivanja i okretanju načelu federalizacije.

Za takvu federalizaciju, u kojoj vidi jedini spas Jugoslavije, autor naše knjige daje prijedloge koji zavrjeđuju našu punu pozornost. Imajući u vidu geopolitičke prilike i duboke kulturne podjele između istočnih i zapadnih dijelova zemlje, preporučuje se podjela cjelokupnog državnog područja na dva dijela — na istočnu i zapadnu polovicu unutar kojih bi se izrazito istočnjačka područja poput Srbije i Makedonije morala povezati u tješnji savez dok bi se federativna područja Vojvodine, Bosne i Hercegovine, Crne Gore i Slovenije na bilo koji način trebala snažnije osloniti na Zagreb kao glavni grad Hrvatske. Autor i ovdje brižljivo vodi računa o interesima Srednje i Zapadne Europe: takav dualizam između istočnoga dijela Jugoslavije, koji gravitira Egejskome moru, i zapadnoga dijela usmjerenoga na Jadran, najbolje bi poslužio trgovačkim i prometnim interesima Europe.

Još jedanput izrijekom naglašavamo da autor ne priželjkuje upletanje Europe u unutarnje prilike Jugoslavije. Takvome upletanju upravo ćemo mi Nijemci najmanje težiti.¹³ Ali nije li ipak bila pogreška i naših saveznika Austrijanaca i nas samih što smo se prije rata tako malo brinuli o južnoslavenskim prilikama i tako se malo trudili uspješno ih riješiti? Ne bi li pripomoglo takvom rješenju da su mišljenja, opomene i upozorenja iznesena 1911. u znamenitoj Seton-Watsonovoj knjizi *Južnoslavensko pitanje u Habsburškome Carstvu* postala zajedničkim duhovnim dobrom Središnjih

¹² Pilarova upozorenja da je stanje u Jugoslaviji prijetnja europskom miru nisu bila ni originalna ni usamljena: o tome su, svatko iz svoga kuta i s vlastitim ciljevima, govorili ne samo strani promatrači, nego i prvaci hrvatskih političkih stranaka (Maček, Trumbić, Pavelić, Košutić, Krnjević i dr.).

¹³ Pilarova je knjiga tiskana u danima pred Hitlerov dolazak na vlast. Tim više je potrebno naglasiti da on nigdje ne pokazuje simpatije za Hitlerovu ideologiju i politiku, a da kao autor proslava njegovoj knjizi i u tim okolnostima nastupa F. Thimme, poznat kao njemački nacionalist, ali i izrazit protivnik nacional-socializma.

sila? Ne bi li to olakšalo rješavanje ili barem ublažavanje današnje jugoslavenske državne krize kad bi se Sjeverna i Srednja Europa uz pouzdana vodiča kakav je knjiga *Uvijek iznova Srbija* intenzivno pozabavile prilikama u Jugoslaviji i svoj glas ujedinile s autorom ove knjige, pa da se napokon udovolji opravdanim željama narodâ Kraljevine Jugoslavije?

Otkako je ova knjiga napisana, prilike u Jugoslaviji još su se više zaoštrile. Gotovo u svim novinama čitamo alarmantne vijesti. U Engleskoj, u kojoj za europsko značenje jugoslavenskoga pitanja postoji više razumijevanja nego igdje drugdje, Seton-Watson, Wickham Steed i Gilbert Murray dignuli su glas upozorenja zaklinjući da se nešto poduzme.¹⁴ Možemo li i smijemo li kaskati za njima? Već nam sada valja, već sada valja svim narodima Europe, brinuti se i paziti da najsvetije vrednote, mir i blagostanje posvema ne uništi neki novi potres na jugoistoku našega dijela svijeta!

Berlin, u veljači 1933.

Friedrich Thimme

¹⁴ Thimme, naime, aludira na niz tekstova kritičnih prema diktatorskom režimu u Jugoslaviji, koji su se u drugoj polovici 1932. pojavili u engleskom tisku, akcije nekih zastupnika u Britanskom parlamentu (uključujući i studijski posjet Rhysa Daviesa i Bena Rileyja Hrvatskoj) te izlaganja Augusta Košutića u londonskome Balkanskom komitetu. O tome opširnije u pogovoru.